
PELEGRÍ SANCHO CREMADÉS

ASPECTES FORMALS DE LES PREPOSICIONS EN CATALÀ*

0. INTRODUCCIÓ

Les diverses escoles lingüístiques han prestat una atenció preferent als aspectes sintàctics, i sobretot semàntics, de les preposicions. Per contra, l'aspecte formal de les preposicions sol tenir en les gramàtiques catalanes un caràcter més aviat parentètic. En efecte, hom no sol parar esment en la dificultat que suposa el fet que l'ús de les preposicions obcesca alhora a components aparentment tan independents com el fonològic i el semàntic (alternances *alen*). En aquest article ens proposem donar compte d'algunes de les peculiaritats fòniques de les preposicions del català des de la perspectiva de la gramàtica cognitiva. Concretament, ens ocuparem de la atonicitat de les preposicions més prototípiques, de la seua accentuació excepcional, de les anomenades "contraccions" de preposició i article, i de les alternances *alen* en català general i *alad* en valencià col·loquial (en endavant, val. col.). D'antuvi, cal advertir, però, que la gramàtica cognitiva considera que hi ha un continu entre els diversos components de la gramàtica; per això, intentarem mostrar que processos considerats merament fònics en la tradició gramatical, i com a tals immotivats semànticament, no es veuen del tot mancats de motivació.

1. LA ATONICITAT DE LES PREPOSICIONS

Una de les propietats que s'ha atribuït a les preposicions d'una manera més constant des de la gramàtica tradicional fins als nostres dies ha estat la atonicitat. Des d'aquest punt de vista, les preposicions, si més no les més prototípiques, són àtones i dependents, és a dir, recolzen fònicament en el substantiu que acompanyen. Aquesta manca

(*) Agraesc a Esteve Cua el fet que m'ha facilitat el seu article sobre les preposicions *a* i *en*, que m'ha estat un gran ajut. He de donar les gràcies també a Jília Todolí i Jesús Jiménez pels nombrosos suggeriments.

d'independència fònica explica diversos fenòmens. En primer lloc, no poden aparèixer soles ni ser focalitzades (1), enfront del que s'esdevé amb els anomenats adverbis de relació (2); en segon lloc, no poden rebre normalment accent fràstic (3).

- (1) a. *A és on l'has de portar.
b. *Deixa'l a.
- (2) a. Damunt és on l'has de deixar.
b. Deixa'l damunt.
- (3) a. – On dius que viu el teu germà? *– A [+ emfàtic] València t'he dit.
b. – On dius que viu el teu germà? – A VALÈNCIA t'he dit.

Aquesta propietat prototípica de les preposicions permet de distingir preposicions compostes d'agrupaments analitzables en parts. Així, la pronúncia oriental de la preposició *cap a* [kəp ə], demostra que l'element *cap* és un mot sense independència fònica i constitueix un índex de la seua manca d'independència semàntica i sintàctica:

- (4) Anem [kəp ə]València

Igualment, un mot com *durant*, relacionat amb el verb *durar*, tot i ser una preposició tònica, no presenta un accent principal a l'interior del sintagma preposicional, sinó l'accent secundari que li correspon per fonètica sintàctica.

- (5) Durant la nit.

Hi ha una qüestió, però, que resta sense contestar, i que potser ens permetrà d'extraure conseqüències més profundes pel que fa a la categoria preposicional. Concretament, ens hem de preguntar per què la preposició és prototípicament àtona. Tradicionalment, aquesta qüestió s'ha contestat recorrent a la distinció entre mots plens i mots buits. Des del lingüista francès Vendryes (1921), s'ha considerat que, en la major part de les llengües, hi ha uns mots lèxicament buits i àtons que s'oposen a d'altres lèxicament plens i tòpics. Aquesta correlació, tanmateix, és freqüentment objectable: d'una banda, perquè hi ha mots suposadament "buits" que reben accent (el cas de *mi*) (6); d'altra banda, perquè hi ha mots àtons que tenen un significat autònom (7).

- (6) No m'ha vist a mi des de fa temps.
(7) No viatge a València, sinó des de València.

A més, la consideració que hi ha mots buits ha estat sovint qüestionada des d'escoles lingüístiques molt diferents, des de l'estructuralisme psicomecànic de Pottier (1962) fins a corrents més moderns com la gramàtica cognitiva (Langacker 1983, 1992). Per tant, creiem que, a l'hora d'explicar la atonicitat de les preposicions, cal tenir en compte dos aspectes: les relacions de les preposicions amb d'altres categories també àtones, i la distinció entre mots que remeten a coses i mots que remeten a relacions.

Observem, primerament, que l'article *el* i la preposició *a* només semblen tenir en comú la atonicitat. D'un altre costat, *el* no té referència autònoma, mentre que *a* sí que en té, tot i ser un mot lligat. Tots dos, però, són relativament esquemàtics des d'un punt de vista semàntic: aporten una informació semàntica força escassa, si més no en comparació amb noms com *casa* o *arbre*. Observem, però, que les categories lingüístiques principals, com el nom i el verb, reuneixen elements àtons al seu voltant (8).

- (8) [Ens el] [portes] [de la] [casa.]
àton tònic àton tònic

Els mots àtons, a més, són exigits sota determinades condicions. Per exemple, a partir de (9) es pot constatar que és gràcies als pronoms febles que podem construir una oració ben formada sense haver de repetir un constituent temàtic (això aniria en contra del principi perceptiu de les bones formes). Igualment, a (10) veiem que els articles permeten l'aparició dels noms: "actualitzen" el nom, atès que permeten que passe de la virtualitat del lexicó a la concreció de la cadena parlada, d'acord amb determinats paràmetres (el grau de coneixement per part de parlant i/o oient). Finalment, (11) mostra que també les preposicions són necessàries perquè aparega el nom, excepte per a les funcions de subjecte i objecte directe, ja que aquestes funcions estan marcades per d'altres mitjans (concordança amb el verb i/o posició).

- (9) a. Maria es va marejar al bar. La'n van traure entre quatre.
b. Maria es va marejar al bar. *Van traure entre quatre.
(10) a. La casa de Júlia és molt bonica.
b. *Casa de Júlia és molt bonica.
(11) a. Maria torna de València amb el seu marit.
b. *Maria torna València seu marit.

Per tant, la atonicitat de les preposicions és un fet fònic que té un correlat en els components sintàctic i semàntic. Sintàcticament, la preposició entra en el sintagma preposicional, tot caracteritzant com a no subjecte el nom que precedeix, i permetent-li, alhora, d'inserir-se en l'estructura oracional. Actua, per tant, com un índex funcional, dependent del sintagma nominal.¹ Presenta així una cohesió amb el terme de la dreta semblant a la que estableixen els casos. Des del punt de vista del significat, l'esquemàticitat semàntica de la preposició justifica l'exigència d'un substantiu més ple a la dreta. Aquesta esquemàticitat semàntica, però, no és sempre correlativa de la atonicitat ni, naturalment, de l'especial estatus de la preposició. Així, *damunt*, *sobre* (tònics) i *des de* (àton) tenen una esquemàticitat semàntica molt semblant. Amb açò, però, entrem en el segon punt esmentat, la distinció entre unitats lingüístiques que remetent a coses i d'altres que remetent a relacions.

Langacker (1983) diferencia entre les unitats del llenguatge que remetent a coses i les que remetent a relacions. Tanmateix, sembla que, des d'un punt de vista estrictament

(1) El caràcter dependent de la preposició respecte del sintagma nominal que la segueix no és unànimament acceptat. Dins la gramàtica generativa es considera que el nucli del sintagma preposicional és la preposició, la qual pot tenir com a complement un sintagma nominal o un sintagma d'altra mena. Per a una discussió d'aquest tipus d'anàlisi, cfr. Sancho Cremades (1995).

perceptiu, les coses no tenen el mateix estatus que les relacions, millor dit, les coses es perceben més fàcilment i d'una manera més immediata que les relacions. De fet, les relacions suposen de vegades la intervenció de factors que no són estrictament perceptius, sinó que atenyen la intencionalitat d'un subjecte perceptor o els seus interessos comunicatius. Són, a més, elaboracions lingüístiques més deslligades de la realitat que els objectes. Finalment, la manera en què es conceptualitzen les relacions i les coses en la unitat "paraula" pot variar d'una llengua a una altra i d'una època a una altra. Així, en un primer model, la relació, en la mesura que és dependent de la cosa i menys prominent que aquesta, es conceptualitza com un tret d'aquesta cosa, i apareix com un "accident" seu. Aleshores la relació és expressada per casos (12). En un segon model, la relació adquireix una certa independència, atès que és conceptualitzada com una paraula, però continua essent en gran part dependent de la cosa: l'expressió de la relació és àtona, i recolza en l'accent del mot que conceptualitza la cosa, i no pot aparèixer sola ni ser focalitzada, etc. Naturalment, ens referim a la preposició (13). En un últim model, una relació es conceptualitza com una cosa, i, per tant, trobem noms que subcategoritzen un altre nom a la seua dreta, introduït per la preposició *de*, que és la preposició que habitualment relaciona dues coses (14).²

(12) Eo Romam.

(13) Vaig a Roma.

(14) Vaig davant de la casa.³

Arribats a aquest punt, cal preguntar-se quin lloc ocupa el verb. Langacker (1983) ha assenyalat que entre les relacions, n'hi ha d'estatives (preposicions) i de processuals (els verbs), que denoten el pas del temps. Amb tot, el verb també presenta trets que l'acosten al nom. En primer lloc, un verb suposa una relació que necessita d'un temps, però, en realitat, no percebem accions si no és per referència a coses. Així, si dic *canta*, aquest mot no té cap referència si no és en la mesura que apunta a un ens (tercera persona) que realitza una determinada acció. En segon lloc, López (1980) recull la idea dels gramàtics de Port Royal segons la qual el verb és analitzable com a Procés + Resultat, de manera que *cantar* equivaldria a *pronunciar + cançó*. Açò comporta admetre que en un verb sempre s'implica un ens (cosa), bé com a subjecte, bé com a objecte. Finalment, la major part dels accidents verbals remetent a coses, com ara el nombre, la persona, i fins i tot el gènere, el nombre i el cas, com s'esdevé amb determinades formes de passiva del llatí, per ex., *amatus sum*.

La proximitat del verb al nom, doncs, explica que tinguen un comportament fònic i semàntic afí. Totes dues categories són tòniques i sovint tenen un nombre de trets semàntics més nombrós que no pas els mots de relació.

Podem concloure aquest punt dient que la atonicitat de les preposicions és un tret fònic que posseïx paral·lelismes en els diversos components de la gramàtica: la dependència fònica expressa el caràcter dependent respecte del substantiu, tant des d'un punt de vista semàntic com sintàctic.

(2) En un altre lloc (Sancho Cremades 1994, 1995, en premsa) hem intentat fer veure que els tradicionalment considerats adverbis preposicionals o de relació (*davant*, *darrere*, etc.) funcionen com una mena de noms de relació fixats en una funció circumstantial. Així, *davant*, semànticament, equival a «a + part superior». La preposició *de*, quan apareix, conceptualitza la relació entre la part i el tot (*davant de la casa*).

(3) Cal assenyalat que hem descrit models, i no etapes diacròniques successives, tot i que en el pas del llatí a les llengües romàniques s'ha seguit un procés històric d'aquesta mena. Tanmateix, notem que en llatí i en grec els adverbis semblen haver existit abans que les preposicions (cfr. Hewson 1992).

2. L'ACCENTUACIÓ DE LES PREPOSICIONS

L'esquemàticitat semàntica dels anomenats “mots buits” es veu potser d'una manera més palesa en el cas dels pronoms febles. Un pronom feble com ara *el*, aporta únicament informació de gènere (masculí), de nombre (singular), de persona (ni emissor ni receptor) i de cas (acusatiu). Paral·lelament, una preposició com *a* aporta una informació semàntica bastant esquemàtica: tan sols expressa que ha d'haver-hi una proximitat suficient entre el subjecte i l'objecte de la relació prepositiva per tal que el primer pugui ser relacionat amb el segon (*Júlia és a Barcelona*).

Aquesta esquemàticitat semàntica té una propietat equivalent en el component fonològic, la atonicitat. Tanmateix, en el cas dels pronoms personals, comptem amb una sèrie àtona i una sèrie tònica, que s'empra quan els volem emfasitzar (*a mi, a ell*, etc). Les relacions preposicionals, en canvi, no solen ser focalitzades. Sembla que només són susceptibles de ser emfasitzats els noms, que remetent a les coses, i els verbs, que “cosifiquen” les accions que realitzen aquestes coses:

- (15) a. A VALÈNCIA és on viuen els meus avis.
 b. JOAN és qui s'ha menjat el pastís.
 c. DAMUNT és on ho has de deixar.
 d. CANTAR és el que hauries d'haver fet.
 e. VÈNEN els de Barcelona.

Les relacions són menys perceptibles, tenen un caràcter més marcadament lingüístic i són relativament menys informatives que les coses. Per aquesta raó, no solen rebre èmfasi, atès que generalment l'acte comunicatiu focalitza els trets més perceptibles dels objectes de la realitat, i no les relacions que s'estableixen entre aquests trets.

Malgrat tot, en un moment determinat l'elaboració lingüística que implica la relació pot esdevenir objecte de la comunicació. La preposició pot rebre un accent fràstic només en aquests casos. La relació preposicional és objecte d'una reflexió metalingüística, cosa que possibilita la presència d'èmfasi. Tal reflexió té lloc quan es desitja restar la claredat en el llenguatge, que per alguna raó ha quedat en suspens. A aquesta causa obeeixen expressions com les següents, freqüents en contextos en què el llenguatge ha esdevingut fosc:

- (16) Les pèrdues han ascendit a un bilió, *amb b*.
 (17) – Com li diuen?
 – Isabel Centelles.
 – Amb *c* de cigró?

A (16) la comunicació es pot veure entrebancada per la similitud fònica de [m] i [b] i per la gran rellevància que suposaria la confusió del receptor: és per això que es crida l'atenció sobre el component fonològic. A (17) es focalitza el saber ortogràfic. Aquests

exemples mostren que, sovint, en la nostra interacció comunicativa fem reflexions metalingüístiques que tenen una indubtable pertinença.

De la mateixa manera, com que les relacions són fets eminentment lingüístics que tenen una presència en la realitat molt poc tangible, nòmés són emfasitzades si reflexionem sobre el llenguatge. Aquesta reflexió apareix sobretot en determinats contextos o registres, i és sempre "sofisticada", ja que requereix una certa consciència metalingüística.

Cruttenden & Faber (1991) s'han ocupat dels diversos casos en què les preposicions són emfasitzades en anglès i estudien casos paral·lels als que presentem a (18-19):

- (18) a. Joan estima València i tot el que ve DE València.
- b. El poema tracta sobre València i el viatge A València.
- (19) Jo no he dit que vingúes A València, sinó DES DE València.
- (20) Volem una universitat DE València i A València.
- (21) a. Voldria un cafè.
- b. AMB O SENSE?
- (22) Una universitat DE i per al poble.

Estudiem a continuació cadascun d'aquests tipus d'expressions amb preposició accentuada. El centre d'interès de l'article de Cruttenden & Faber són construccions com les que apareixen a (18). Aquests autors consideren la interacció de diversos paràmetres en l'accentuació de la preposició, com és la pronúncia sofisticada per abastar major claredat, pròpia de noticiaris, d'explicacions a les aules, etc. Finalment, en donen una interessant explicació comunicativa.

A (23) el pronom feble *els* és tòpic, aporta una informació coneguda i per aquesta raó menys emfàtica. Conseqüentment, el pronom feble és buit semànticament i fònicament. La resta de l'oració és el comentari, la informació nova, conformada principalment per categories plenes semànticament i fònicament. Cruttenden & Faber consideren que un fenomen semblant s'esdevé en els casos d'accentuació fràstica de preposicions com el de (24):

- (23) Joan no va conèixer els seus pares. Els va perdre en un accident de trànsit.
- (24) El poema tracta sobre València i [el viatge A] [València]
- funció argument
- (comentari) (tòpic)

Aquesta anàlisi resulta, d'entrada, estranya, i, en qualsevol cas, no justifica l'accent fràstic sobre *a*, sinó a tot estirar el caràcter no accentuat de *València* darrere la preposició *a*.

Creiem que la solució pot partir de les relacions textuals que estableixen els pronoms febles. Observem que una conceptualització menys marcada de la mateixa realitat podria ser la següent, on la repetició d'arguments s'evita amb l'ajut d'un pronom feble:

(25) Va escriure un poema sobre València on s'explicava el viatge que *hi* va fer.

En canvi, en una conceptualització com la que hem estudiat a (18) hi ha una repetició d'arguments. Doncs bé, com que no s'hi pot usar cap pronom feble (ja que l'espai sintàctic en què entra aquest argument repetit no és el verbal), l'èmfasi ha de recaure sobre allò nou, que ací és, excepcionalment, la relació. Al mateix temps, aquest èmfasi suposa una mena de disculpa del parlant, per haver contravinyut el principi perceptiu de les bones formes: es disculpa de cara a l'oient per la repetició de l'argument, tot marcant accentualment l'element nou i deixant com a no marcat el terme conegut. Així s'aconsegueix d'emfasitzar la rellevància de la repetició.

Aquest tipus suposa, en qualsevol cas, una reflexió metalingüística: el parlant reflexiona sobre les relacions tòpic/comentari, i crida l'atenció sobre l'aparent transgressió del principi de les bones formes, marcant el terme que demostra que en realitat tal transgressió és parcial.⁴

Un altre cas d'accentuació de la preposició es dona quan hi ha un contrast directe entre dues relacions prepositives, que tenen com a *landmark*⁵ el mateix referent:

(26) Jo no he dit que vingué a València, sinó *DES DE* València

Hi ha un èmfasi evident sobre l'oposició lingüística entre les preposicions *a* i *des de*, de la qual els parlants se serveixen d'una manera inconscient, i que poques vegades és objecte de reflexió explícita. Conseqüentment, no és normal que els mots que expressen la relació reben l'accent fràstic. Aquesta reflexió metalingüística té diverses motivacions: en primer lloc, un obvi desig de claredat. Ara bé, potser no hi ha preposicions que s'oposen d'una manera més palesa que *a* i *des de*. Aqueixa confusió no pot existir, tanmateix, en el parlant, sinó en el receptor o en una tercera persona, ja sia pel soroll en la comunicació, ja sia per d'altres raons. El parlant precisament emfasitza l'oposició entre ambdues relacions, tot marcant fònicament els mots que les expressen, per tal d' aclarir aquesta ambigüitat esporàdica. El caràcter marcat d'aquestes relacions pot estar motivat, d'altra banda, per un cert grau d'irritació, si la diferència entre les relacions confoses és molt directa o clara, si més no en les pressuposicions del parlant.

El desig de claredat i l'èmfasi en la diferència entre les relacions es troba a la base de construccions com la següent:

(27) Volem una universitat *DE* València i *A* València

L'èmfasi contraposa les relacions, no per evitar-ne la confusió, sinó simplement per assenyalar la seua diferència (*de* vs. *a*), enfront de la repetició de les coses (*València*). L'ús és paral·lel al primer tipus que estudiàvem, i suposa una reflexió metalingüística semblant i un grau de sofisticació també bastant alt. Així, l'accent fràstic sobre

(4) Un ús semblant de l'accentuació en l'àmbit morfològic (formació de mots) és el que apareix en els prefixos:

(i) No parlem de fundació, sinó de refundació.

(5) Langacker (1983) anomena *trajector* i *landmark* els dos termes de la relació prepositiva:

(i) [Júlia] és a [la facultat]
trajector landmark

preposicions que encapçalen circumstancials coordinats com els de (27) només és possible en discursos polítics o parlaments filosòfics, científics, etc., on l'èmfasi sobre les relacions pot ser especialment rellevant. En aquests casos el to de parla hauria de ser molt emfàtic, i fins i tot afectat.

Sensiblement diferent sembla el cas de construccions el·líptiques com les que apareixen a (28).

- (28) a. – Voldria un cafè.
 – AMB O SENSE?
 b. – Vull anar aquesta nit a la discoteca.
 – A?

A (28a) no es planteja cap problema: el terme el·líptic és conegut a dins d'una determinada comunitat lingüística (González Ollé 1979: 154), i el que resulta emfasitzat són les relacions en disjuntiva, que precisament són els elements nous.

L'el·lipsi que apareix a (28b) sembla contradir la interpretació que hem donat de l'accentuació de preposicions. En efecte, ací s'accentua precisament el que sembla ser conegut, la relació prepositiva. Cal assenyalar, però, que, tant en l'un cas com en l'altre, ens trobem davant les construccions que els lingüistes de l'escola de Ginebra anomenaven "remàtiques", és a dir, construccions sense verb que tenen una funció oracional, i necessiten d'un accent fràstic. Això explica l'accent sobre *A*, la qual, de fet, pot rebre diverses entonacions segons si volem expressar pregunta (perquè no hem sentit bé quin és el *landmark*), sorpresa, o fins i tot irritació (si l'hem sentit i ens produeix sentiments d'aquesta mena).

En les construccions del tipus *una universitat DE i per al poble*, l'accent sobre la preposició té una motivació semblant a la dels casos anteriors: èmfasi sobre el contrast entre relacions, que esdevenen objecte d'una reflexió metalingüística. Aquesta construcció ha estat estudiada en castellà per González Ollé (1979) i en català per Casanova (1984). Casanova ha fet veure que s'usava en la llengua antiga (s'hi introduí a mitjan segle XIV) i ha reviscolat en la llengua moderna, sempre associada a registres formals. L'accentuació de la preposició és un recurs de sofisticació quan la reflexió metalingüística recau sobre la relació, i aquesta reflexió només es dona en els registres formals. En canvi, en la llengua parlada, quan volem expressar un argument ja aparegut amb una relació prepositiva distinta, la solució més freqüent és repetir l'argument:

- (29) Amb ganes o sense ganes ho has de fer.

Una construcció com *amb o sense ganes* suposa el que s'anomena en la retòrica tradicional un "zeugma", un tipus de construcció normalment agramatical, fora d'usos poètics:

- (30) ?Miquel beu i trau aigua del pou.

En canvi, les construccions que ens ocupen són acceptables en els registres on són emprades. La possibilitat dels zeugmes es basa en el fet que es coordinen unitats amb el mateix estatus sintàctic, que comparteixen un element comú amb una funció sintàctica també comuna. Tanmateix, a (30) la primera oració constitueix una unitat semàntica indestruable, de manera que hom no la pot coordinar amb una altra ometent-ne elements subcategoritzats pel fet d'aparèixer en una oració posterior. Igualment, el sintagma preposicional és una unitat indestruable, i la coordinació només es dona de forma natural entre sintagmes preposicionals: no podem coordinar de manera natural dues preposicions, de la mateixa manera que no podríem coordinar dos casos assignats a un mateix nom. Normalment, un argument nominal, segons hem estudiat, apareix amb una determinada funció sintàctica i semàntica que generalment és marcada per una preposició: és difícil de conceptualitzar un nom amb diverses funcions sintactico-semàntiques aïllades, si no ens movem en un registre en què es done especial atenció a les relacions. Aleshores és normal que aquestes, que són l'objecte d'èmfasi, siguin contrastades directament (coordinant-les o contraposant-les), i una d'elles pugui rebre l'accent fràstic. Ara bé, per tal que un argument aparegui amb diverses funcions semàntiques assignades, ha d'haver-hi una gran afinitat entre elles, tant per oposició com per semblança semàntica. Així, González Ollé (1979) ha demostrat per al castellà que són les preposicions que entren en relacions més clares de sinonímia o de polisèmia les que més freqüentment apareixen en aquestes construccions. Així, en castellà, tot sovint hi apareixen *con/sin*, i, a certa distància i en ordre decreixent, *de/a, por/para, de/desde*, és a dir, les preposicions que originen les oposicions semàntiques més prototípiques.

Fet i fet, aquesta construcció suposa una reflexió metalingüística sobre la relació prepositiva. Aquesta reflexió, en primer lloc, permet transgredir la immediatesa entre preposició i *landmark*. En segon lloc, permet que un argument aparegui caracteritzat per dues funcions semàntiques en un contrast suficientment clar i comunicativament rellevant. Finalment, justifica l'accent sobre la primera preposició.

En definitiva, la preposició expressa una relació, i les relacions no tenen habitualment una prominència perceptiva que en permeti l'emfàtica mitjançant un accent lèxic o fràstic. Excepcionalment, poden rebre un accent fràstic si hi ha una reflexió metalingüística en què la relació com a tal és matèria de comunicació. Aquesta reflexió metalingüística requereix una certa sofisticació, i per aquesta raó apareix en registres lingüístics molt específics.

3. LES CONTRACCIONS DE PREPOSICIONS

El català presenta una sèrie de formes contractes de preposició i article, interpretades tradicionalment com es veu a (31a):

- (31) a. a + el > al a + els > als
 de + el > del de + els > dels
 per + el > pel per + els > pels
 ca + el > cal ca + els > cals
- b. Vaig a cal metge/Vinc de cal metge/Passo per cal metge.

La forma *ca*, tanmateix, és una preposició molt dubtosa, ja que pot ser precedida per qualsevol preposició, i, de fet, té un comportament paranominal (31b).

Tradicionalment, aquestes formes s'han explicat per fonètica sintàctica, i es considerava que són resultat de simplificacions vocàliques adreçades a unificar dins una mateixa síl·laba vocals en contacte, és a dir, com el resultat de "contraccions".⁶ Tanmateix, hi ha uns casos que no solen obeir a regles fonològiques productives. Així, en català, tenim el cas de *pel*, que no pot derivar a partir de *per + el* ni tan sols en els territoris en què la *-r* final cau normalment, perquè precisament els monosíl·labs solen ser l'única excepció a aquesta regla (es pronuncia [pər] i no [pə]).

Per esbrinar quin és l'estatus d'aquestes preposicions "contractes" s'han de tenir en compte tres fets: les tendències a la reducció sil·làbica en l'àrea àtona que envolta les categories lèxiques principals, els processos fònics regulars i, en fi, la pressió analògica.

En primer lloc, els principis fonològics estructuralistes i generativistes parteixen d'un punt de vista basat en condicions necessàries i suficients. La gramàtica cognitiva ha criticat aquesta mena de procedir en lingüística i parla de tendències més que de regles necessàries per a tots els membres d'una classe.⁷ D'altra banda, hi ha àmbits fonicosintàctics més propicis als canvis lingüístics que d'altres. Així, els canvis fonològics són més freqüents en el límit entre mots que al seu interior. Igualment, les àrees fònicament no marcades i semànticament esquemàtiques que envolten les categories lèxiques principals, com el nom i el verb, són proclius als aglutinaments fonològics. D'aquesta manera, són freqüents entre els pronoms febles i entre les preposicions i els articles. Aquests elements tenen en comú el fet de ser gramaticalitzacions, és a dir, el resultat d'un procés mitjançant el qual mots lèxics (els pronoms forts, les preposicions espacials i els demostratius ILLE-ILLA del llatí, respectivament) han esdevingut mots gramaticals (els pronoms febles, les preposicions i l'article romànics), que posseeixen un significat gramatical, més esquemàtic. Aquests mots, en gramaticalitzar-se, no sols patixen un canvi semàntic i funcional, sinó també fonològic. Aquest canvi fonològic, tot i que no obeeix a lleis necessàries o suficients, segons hem dit anteriorment, sí que s'amotla a certs principis generals. Així, Givón (1990) ha assenyalat que la forma fonològica dels mots gramaticals aconsegueix el principi de quantitat, que es desenvolupa en els següents punts:

– La informació és correlativa de l'extensió fonològica: així, les formes semànticament esquemàtiques tendeixen a ser més reduïdes fonològicament.

– L'ús freqüent de les formes fonològiques comporta també la reducció de la seua substància fonològica (el que en anglès es coneix com *abrasion*, *abrasiment*).

(6) Napoli & Nevis (1987) estudien les preposicions contractes en italià i, després de criticar-ne les explicacions fonològiques, proposen que formes com *nella*, *della* són preposicions flexionades per al gènere. Aquesta hipòtesi és inviable, almenys en el cas del català.

(7) Per a una presentació de la categorització tradicional, que parteix de condicions necessàries i suficients, i de la categorització pròpia de la gramàtica cognitiva, basada en la teoria del prototipus, vegeu Pérez Saldanya (1992).

D'una altra banda, cal assenyalar que l'explicació tradicional que considera formes com *del* o *al* "contraccions" de preposició més article, pressuposa una forma de l'article *el* com a punt de partença d'aquestes contraccions. Aquesta anàlisi, però, contradiu l'evolució històrica (*el* és una reconstrucció a partir de segments com *del*, *l'* i *'l*) i, sincrònicament, una regla fonològica com $a + el \rightarrow al$ és sens dubte *ad hoc*. Tot partint de la fonologia generativa no lineal, es pot considerar que la forma bàsica de l'article és [l], la qual explica fàcilment segments com *l-home* i *de-l*. En les formes amb inicial consonàntica, s'hi introdueix un so [e] epentètic: $*l-gos \rightarrow el\ gos$. D'aquesta manera s'explica més fàcilment la major part de les formes com *del*, *al*, etc. que seria millor d'anomenar formes aglutinades de preposició i article, més que no "formes contractes".

Finalment, la pressió d'un paradigma morfofonològic actua també en l'explicació de formes discordants com *pel*.

Un cop hem fet aquestes matisacions podem veure fàcilment com s'expliquen les formes aglutinades de preposició més article:

– $a + ls \rightarrow als$

– $de + ls \rightarrow dels$

– $sense + ls \rightarrow sensels$ (gràficament es manté la separació entre preposició i article perquè la forma aglutinada és un bisíl·lab, i al paradigma de preposicions aglutinades només trobem formes monosil·làbiques).

– $en + l \rightarrow en\ el$ (amb introducció de vocal epentètica).

– $per + l, ls: pel, pels$ (forma analògica).

– $per + l, ls \rightarrow per\ el, per\ els$ (forma regular, obtinguda en introduir la vocal epentètica).

Aquestes darreres formes haurien de ser el resultat regular i, de fet, apareixen esporàdicament en alguns parlars col·loquials catalans; en canvi, seria molt difícil de sentir formes com *a el*, si no impossible. El fet que existesquen aquestes formes no aglutinades s'explica perquè *pel* i *pels* no obeeixen a una llei fonològica i, de fet, són les aglutinacions menys prototípiques. Tot i això, els segments *pel* i *pels* són més freqüents i, a més, recomanats per la normativa catalana. *Pel*, *pels* són formes aglutinades analògiques: atès que la major part de les preposicions àtones més prototípiques s'aglutinen amb l'article, s'ha creat una forma aglutinada per a la preposició *per*, que és també àtona, monosil·làbica i força polisèmica.

4. LES ALTERNANCES A/EN, A/AD

4.1. L'ALTERNANÇA A/EN

En el domini espacial, la normativa catalana considera, a grans trets, que aquestes preposicions s'han de distribuir d'acord amb el tipus de determinant que precedeixen:

– A amb els articles definits: *a la facultat, al camp*.

– En amb l'article indefinit, pronoms demostratius i pronoms indefinits com *algun*: *en una facultat, en aquesta facultat, en algunes facultats*.

La motivació d'aquesta regla sembla que és evitar el hiat; la normativa prohibeix *a* davant l'article, pronom indefinit *algun* i els demostratius, quan s'expressa situació; quan s'expressa direcció, Badia (1962) aconsella d'evitar *a*, mentre que Ruaiç (1975) ho permet.

Mier (1986), partint d'enquestes sociolingüístiques realitzades al barri de Gràcia, arriba a conclusions que essencialment donen suport a les prescripcions de la normativa i expliquen també la distribució d'*a* i *en* sobre dades fonològiques. Així, doncs, segons aquests autors caldrà dir que *a/en* són una única preposició amb diverses realitzacions formals o bé són dues preposicions que es neutralitzen en el domini espacial.

Sense abandonar tampoc un punt de vista exclusivament fonològic, Clua (en premsa) aporta d'altres dades i encabeix el problema en el model teòric de la fonologia generativa no lineal. Parteix del dialecte tortosí, on no es neutralitzen [a] i [e] en [ə] i s'hi pot observar millor quin és l'origen de les formes col·loquials orientals [əm(b)] i [ən], normalment considerades antihiatiques. En tortosí es troben les seqüències de (32) amb [an] al costat de les de (33)-(34) amb [en]:

- (32) a. Ha pujat [ana'keɫ] pis.
 b. Dóna-li-ho [a] Maria.
 c. Dóna-li-ho [a'neɫ].
 d. Dóna-li-ho [a'neste] noi.
 e. Dóna-ho [anun] xiquet.
- (33) Pensa [en] tu.
- (34) Ho ha fet [en] un moment.

Clua considera que la forma [an] és una variant realitzatòria de la preposició *a*, que no té res a veure amb la preposició *en*, tant si acompanya complements indirectes com complements locatius i direccionals. Aquesta [n] és una consonant epentètica al parer de Clua, i no antihiatàtica. L'epèntesi actua per motius estrictament fonològics, concretament per reparar estructures sil·làbiques mal formades o permetre una sil·labificació adequada.

Clua se serveix de dos principis de la fonologia no lineal que caracteritzen la gramàtica universal:⁸

– *Obligatory Contour Principle* (OCP) o Principi del Contorn Obligatori (PCO).

– *Onset Principle* (OP) o Principi de l'obertura sil·làbica (POS).

El principi del contorn obligatori prohibeix els segments idèntics i adjacents. Atés que [ə] és la vocal no marcada del català central, Clua considera que no és diferent dels altres sons vocàlics i, per tant, l'epèntesi de [n] evitaria l'aparició de segments idèntics i adjacents a (32).

(8) Per a un excel·lent estudi de l'actuació d'aquests principis en la fonologia del català, vegeu Palmada (1991).

El principi d'obertura sil·làbica tendeix a evitar les síl·labes amb obertura vocàlica, i és responsable de resil·labificacions com la de (35).

(35) [kəp ##ə'mik] → [kə.pə.'mik]

D'acord amb aquest principi, l'epèntesi de [n] seria una estratègia de reparació estructural (36).

(36) Li ho vaig dir [an##eɫ] → Li ho vaig dir [a.'neɫ]

La tria de la nasal coronal com a element epentètic podria obeir, segons Clua, al fet que aquesta és la consonant no marcada entre les nasals. La proposta de Clua permet d'explicar l'alternança d'*a* i *en* tant en l'ús recomanat per la normativa com en el col·loquial. Aquesta alternança es justifica per motius exclusivament fonològics. Es plantegen, però, alguns problemes. En primer lloc, convindria explicar per què l'alternança entre els segments [a] i [an] explicada per Clua es limita a la posició anterior als especificadors, els quals es caracteritzen per unes peculiaritats sintàctiques, semàntiques i fonològiques, i no es dona davant dels mots plens. Així, l'epèntesi no apareix en els topònims (37).

(37) a. Vaig/sóc [ə]ndorra.
b. Vaig/sóc [ə]srael.
c. Vaig/sóc [ə]strasburg.

En segon lloc, Clua justifica que [n] siga la consonant no marcada dins el grup de les nasals, però no per què es trien les nasals, quan les consonants epentètiques solen ser les dentals orals, les menys marcades de les consonants (cfr. val. col. (38a) i bal. (38)):

(38) a. Li ho vaig dir a[d]ell.
b. Re[ts]emblant.

Sembla, per tant, que la consonant *-n* no és justificable per motius exclusivament fonològics.

L'explicació de Clua pretén demostrar que les formes col·loquials orientals [ən] i [əne] no es relacionen amb la preposició *en*, si bé es limita als dominis espacials, els locatius i directius, i a un d'abstracte, el datiu. No és necessari, però, negar la relació entre les variants col·loquials assenyalades i la preposició *en*, sinó que possiblement dues peces lèxiques que mantenen el seu significat separat en d'altres dominis (*a* i *en* distingides semànticament en els dominis temporal i en els múltiples usos abstractes) han passat a emprar-se en d'altres dominis amb una justificació fonològica, si bé d'una manera no sistemàtica.

En un altre lloc (Sancho Cremades 1994, 1995) hem fet veure que en l'alternança *alen*, poden haver-hi intervingut factors semàntics, que justifiquen la complexitat de la distribució d'*alen* en català, i el paral·lelisme entre els diversos dominis semàntics conceptualitzats per aquestes preposicions. Amb aquesta finalitat ens hem servit de l'explicació que dona Vandeloise (1988) de les preposicions franceses *à* i *dans*. Vandeloise (1988) considera que la preposició *à* del francès expressa la localització pura, que exigeix que el *landmark* siga conegut a bastament pel parlant, i d'aquí que s'hi empre l'article definit. Tanmateix, aplicar aquest esquema al català i explicar l'alternança entre *a* i *en* amb raons exclusivament semàntiques potser és forçar massa els fets. La diferència semàntica, però, pot haver estat reforçada per l'alternança fonològica, i, fins i tot, pot haver estat substituïda per aquesta en la major part dels casos. Tornant a la diferència entre *a* i *en*, cal dir que probablement constitueixen el que Heine, Claudi & Hünnemeyer (1991) anomenen "híbrids". En els processos de gramaticalització, un mot pot passar per una etapa intermèdia en què es mantenen trets o usos propis de l'estat anterior, de plenitud semàntica, i trets de l'estat gramaticalitzat. En el cas de l'alternança *alen*, sembla que alguns usos obeeixen encara a una diferència semàntica. Així s'esdevé en el domini espacial, en l'ús d'*alen* davant d'*ellun*, o davant els topònims, així com en d'altres dominis més abstractes, com ara el temporal, on *a* és puntual i precedeix *landmarks* conceptualitzats d'aquesta manera (*Vingué a les cinc*) mentre que *en* és extensa i precedeix *landmarks* conceptualitzats com a bi- o tridimensionals (*Ho féu en dues hores*). En d'altres usos, *alen* alternen atenent exclusivament a principis fonològics (el cas dels demostratius, *Viu en aquest pis*).

Sembla, doncs, que en aquestes alternances unes distincions semàntiques es desvien cap a l'àmbit fonològic, però no s'hi han instal·lat totalment.

4.2. L'ALTERNANÇA *A/AD*

La forma *ad*, que apareix en alguns parlars valencians, és una variant fonològica (antihàtica o epentètica) de la preposició *a*:

- (39) a. T'ho dic a tu.
b. Li ho dic ad ell.

Ara bé, cal notar que *ad* és una forma molt residual que acompanya un petit nombre de mots gramaticals amb inicial vocàlica (el pronom personal de tercera persona, i, més esporàdicament, els demostratius). En qualsevol cas, hem vist que l'àmbit dels mots gramaticals és especialment propici a aquesta mena d'alternances, impròpies dels mots amb significat lèxic.⁹

(9) Aquesta alternança dins el valencià col·loquial tendeix a recloure's en la parla de la gent gran.

5. CONCLUSIÓ

En el present treball hem repassat alguns dels aspectes fònics de les preposicions en català. Aquest repàs ens ha permès de veure que moltes de les regles fonològiques tenen fortes restriccions per part d'altres components (el morfològic, el sintàctic i fins el semàntic) i, en definitiva, que el component fonològic, si més no en alguns dels seus aspectes, no és totalment independent del sintàctic i el semàntic. Hi ha, doncs, una implicació entre els diversos dominis de la gramàtica, i, fins i tot el component fonològic, tradicionalment considerat el més mecànic, el més cec i el més immotivat, presenta sovint tendències no mancades de motivació.

PELEGRÍ SANCHO CREMADES
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BADIA I MARGARIT, A. M. (1962) *Gramàtica catalana*, Madrid, Gredos.
- CASANOVA, E. (1984) «Sobre la construcció prepositiva N + P1 + C + P2 + T en català antic», dins Massot i Muntaner, J., coord., *Miscel·lània A. M. Badia i Margarit I*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 43-63.
- CLUA, E. (en premsa) «Les preposicions febles *a* i *en* en els complements locatius i direccionals: justificacions des de la fonologia generativa no lineal», *Actes del Xè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CRUTTENDEN, A. & D. FABER (1991) «The accentuation of prepositions», *Journal of Pragmatics* 17, pp. 265-286.
- FABRA, P. (1954) *Converses filològiques*, Barcelona, Barcino.
- GIVÓN, T. (1990) *Isomorphism in the grammatical code: cognitive and biological considerations*, Manuscrit.
- GONZÁLEZ OLLÉ, F. (1979) «Algunas estructuras de la sintaxis prepositiva», *Linguística española actual* I/1, pp. 129-168.
- HEINE, B., CLAUDI, U. & F. HÜNNEMEYER (1991) *Grammaticalization. A conceptual framework*, Chicago/London, The University of Chicago Press.
- HEWSON, J. (1992) «The i. e. evolution from word-structure to phrase structure», dins Kellermann, K. & D. M. Morrissey, eds., *Diachrony within synchrony: Language and History and Cognition*, Frankfurt am Main, Lang, pp. 395-410.
- LANGACKER, R. L. (1983) *Foundations of Cognitive Grammar*, vol. I, Bloomington, Indiana University Linguistic Club.

- LÓPEZ GARCÍA, A. (1980) *Para una gramática liminar*, Madrid, Cátedra.
- MIER, J. Z. (1986) «Estudi sociolingüístic de certs aspectes de la llengua catalana», *Treballs de sociolingüística catalana* 6, pp. 33-112.
- NAPOLI, D. J. & J. NEVIS (1987) «Inflected prepositions in Italian», *Phonological Yearbook* 4, pp. 195-209.
- PALMADA, B. (1991) *La fonologia del català i els principis actius*, Tesi doctoral, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona.
- PÉREZ SALDANYA, M. (1992): «Aqueix obscur subjecte de desig», *Miscel·lània Sanchis Guarnier* II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 505-22.
- POTTIER, B. (1962), *Systématique des éléments de relation*, Paris, Klincksieck.
- RUAI, J. (1975) *El català en fitxes*, Barcelona, Mojà.
- SANCHO CREMADES, P. (1994) *Les preposicions en català*, València, Universitat de València.
- (1995): *La categoria preposicional*, València, Universitat de València.
- (en premsa): «Problemes de delimitació de la categoria preposicional: els adverbis preposicionals en català», *Actes del VIIIè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- VANDELOISE, C. (1988) «Les usages spatiaux statiques de la préposition à», *Cahiers de lexicologie* 43.2, pp. 119-148.
- VENDRYES, J. (1921) *Le langage: Introduction linguistique à l'histoire*, Paris, La Renaissance du livre.

